

ТДУ 338.43.02

**ДАСТГИРИИ ДАВЛАТИИ СОҲИБКОРИИ ХУРДУ МИЁНА ОМИЛИ МУҲИМИ РУШДИ
ДЕҲОТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Юлчибекзода М.- ассистенти ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Вожаҳои калидӣ: соҳибкорӣ, танзими давлатӣ, фурӯш, рақобатпазирӣ, сармоя, содирот, маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ, сармоягузорӣ, низоми бонкӣ.

Имрӯз баррасӣ ва таҳлили фаъолияти соҳибкории хурд ва миёна дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳмияти хоса дорад. Дар адабиёт иқтисодӣ қайд шудааст, ки соҳибкорӣ робитаи калидӣ байни ихтироъ ва татбиқи он аст, ки на танҳо ба тағйироти миқдорӣ, балки сифатӣ дар иқтисодиёт мусоидат мекунад.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон дод, ки дар кишварҳои хориҷӣ тиҷорати хурд ва миёна беш аз нисфи ММД-ро таъмин мекунад, ки нақши соҳибкориро дар раванди инноватсия афзоиш медиҳад.

Оид ба мафҳуми соҳибкорӣ олимони ватанӣ ва хориҷӣ зиёд, фикр ва ақидаҳои худро баён намудаанд ва китобҳои зиёде ба нашр расонидаанд. Яке аз таърифҳои маъмули соҳибкорӣ чунин аст. Соҳибкорӣ фаъолияти иқтисодие, ки ба мунтазам гирифтани фоида аз истеҳсол ва фурӯши молҳо, хизматрасонӣ нигаронида шудааст. Соҳибкорӣ мустақиман бо қонеъгардонии талаботи истеъмолкунанда алоқаманд аст. [25 с. 2]

Тавре ки таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ ва ватанӣ нишон медиҳанд, соҳибкории хурд ва миёна дар деҳот бо назардошти хусусиятҳои хоси худ ба таваҷҷуҳи доимӣ ва дастгирии мақомоти давлатӣ ва маҳаллӣ ниёз дорад.

Танзими давлатии рушди соҳибкории хурд ва миёна, таъсиси шабакаи васеи дастгирӣ, дохил кардани он ба як ҷузъи қудонашаванда ба иқтисодиёти кишвар зарур аст, ҳамаи ин мушкилот дар тӯли даҳсолаҳо дар бисёр кишварҳои саноатӣ ҳаллу фасл карда шудаанд. Давлат аз захираҳои калони молиявӣ ва истеҳсоли истифода мебарад, ба ташаккули муҳити рақобатпазирӣ мусоидат карда метавонад.

Дастгирии давлатии соҳибкории хурд ва миёна дар деҳот воситаи расидан ба ҳадафҳои иқтимоию иқтисодии ҳозира ва ояндаи мебошад, зеро зиёда аз 73,9 % аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар деҳот зиндагӣ мекунад, аз ин рӯ вазифаҳои умумӣ ва марҳилавии иқтимоию иқтисодии рушди кишвар ҳамзамон аз рушди деҳот вобастагии зиёд дорад. Рушди деҳот барои иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон аввалин дараҷа ба ҳисоб меравад.

Гарчанде ки дастгирии соҳибкории хурд ва миёна дар деҳот аз оғози ислоҳоти иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шурӯъ шудааст, шароити мусоид барои таъсиси корхонаҳои хурд ва миёна фаъолияти устувори онҳо ҳанӯз фароҳам оварда нашудааст. [16.с 3]

Соли 2019 суръати афзоиши воқеии маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 7,5 фоизро ташкил намуд ва ин нишондиҳанда аз ҳисоби зиёд шудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ба андозаи 13,4 фоиз, маҳсулоти кишоварзӣ 7,1 фоиз, гардиши савдо 8 фоиз ва хизматрасониҳои пулакӣ 1,6 фоиз таъмин карда шудааст. [10 с. 5]

Дар ин давра аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз панҷуним миллион қариб ба 9,5 миллион нафар расида, беш аз 70 фоиз афзуда аст. Саҳми соҳибкорӣ дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ соли 2013-ум 54 фоиз буд ва ин нишондиҳанда соли 2019 ба 70 фоиз расонида шуд. Ин рақамҳо гувоҳи он ҳастанд, ки сол аз сол соҳибкории хурд ва миёна зиёд гардида, рушди ҷумҳурӣ аз бахши хусусӣ вобастагии хеле зиёд дорад.

Ҳангоми таҳияи он ҳавасмандсозии истеҳсолкунандагони ватанӣ, боз ҳам соддаву оммафаҳм гардонидани андоз ва бехтар кардани фазои сармоягузорӣ зарур аст. Имрӯз ба рушди соҳибкории хурд ва миёна таваҷҷуҳи аввалиндараҷа зоҳир намоем, заминаи ягонаи ҳуқуқиро барои ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ, сарфи назар аз шакли моликияти онҳо, бояд сохт.

Ҷиҳати ҳимояву дастгирии фаъолияти соҳибкории хурд ва миёна ва ҷалби сармоя аз ҷониби ҳукумати кишвар дар се соли охир дар соҳаҳои саноати сабук, кишоварзӣ, дорусозӣ, парандапарварӣ, чорводорӣ, сайёҳӣ ва дигар бахшҳои афзалиятнок иловатан 30 намуди имтиёзу сабукиҳои чорӣ карда шудааст. Солҳои 2016-2018 маблағи умумии имтиёзҳои чоришуда беш аз 15 миллиард сомониро ташкил намудааст. Ҳукумати мамлакат дар се соли охир шумораи санҷиши фаъолияти субъектҳои хоҷагидор шаш баробар кам карда шудааст. Агар соли 2016 шумораи чунин санҷишҳо қариб 300 ҳазорро ташкил дода бошад, соли чорӣ ҳамагӣ 48 ҳазорро ташкил кардааст. Имрӯз ҳукумат ҳамаҷиҳата кӯшиш намуда истодааст, ки рушди бахши хусусиро дастгирӣ намояд, аммо камбудии дар ин соҳа аз тарафи давлат хеле зиёд аст.

Ҷадвали 1.

**ШУМОРАИ ШАҲРВАНДОНЕ, КИ БА ФАЪОЛИЯТИ ИНФИРОДИИ МЕҲНАТӢ
МАШҒУЛАНД**

(аз рӯи шумораи шаходатнома ва патентҳои додашуда)

Нишондиҳандаҳо	Солҳо					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ҳамагӣ, ҳаз.нафар	174,8	211,3	243,8	257,1	270,1	284,7
Дар хизматрасонии маишӣ	2,8	3,0	2,9	2,0	2,5	2,2
Дар савдо ва хӯроки умумӣ	42,8	68,0	35,2	32,7	39,8	31,5
Дигар намудҳои фаъолият	54,1	29,0	61,9	64,6	57,7	65,7

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон / Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон / Душанбе, 2018.- 482 с.

Аз маълумоти ҷадвали 1 бармеояд, ки аз соли 2013 то соли 2018 шумораи шаҳрвандоне, ки ба фаъолияти инфиродии меҳнатӣ машғуланд 39 % зиёд шудааст, дар бахшҳои хизматрасонии маишӣ 22 %, савдо ва хӯроки умумӣ 27 %, дигар намудҳои фаъолият 21 % кам гаштааст.

Сармоягузори соҳаҳои иқтисодӣ ҳамчун воситаи асосии саноатикунони босуръат тавачҷуҳи хосса зоҳир бояд намуд, зеро бе сармояи хоричӣ ва дохилии саноатикунони кишвар амали намергардад, дар самти бехтар гардонидани фазои сармоягузорӣ ва ҷалби харчи бештари сармояи мустақим тадбирҳои мушаххасро амалӣ бояд намуд. Дар солҳои 2013-2019 ба соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ кишвар 57,3 миллиард сомонӣ сармояи хоричӣ ворид гардидааст, ки қариб 30 миллиард сомонии он сармояи мустақим мебошад.

Ҳоло дар кишвар 66 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ амалӣ шуда истодааст, ки маблағи умумии онҳо 32,4 миллиард сомониро ташкил мекунанд.[5]

Инчунин, ҳамкориро бо ширкатҳои ватаниву хоричӣ бо мақсади ҷалби сармояи мустақим барои ташкили корхонаҳои хурду миёнаи истеҳсолӣ, бахусус, дар соҳаҳои саноати сабук, кишоварзӣ ва хӯрокворӣ тақвият бахшидан зарур аст. Ҳарчанд ки дар сохтори содирот молу маҳсулоти истеҳсоли корхонаҳои кишвар зиёда аз 450 номгӯро ташкил дода, ҳиссаи содирот дар гардиши савдои хоричӣ аз 18,9 фоизи соли 2013 ба 27,4 фоиз дар соли 2019 расидааст, вале ин ҳоло ҳам қонёқунанда нест, суръати афзоиш ханӯз паст мебошад.

Ҳаҷми содироти семент, риштаи пахтагин, маъдану концентратҳо, қолинҳо ва баъзе намудҳои дигар афзоиш ёфта, содироти алюминии аввалия, нахи пахта, мевая сабзавот ва консерва бо сабабҳои гуногун коҳиш ёфта истодааст. Дар солҳои минбаъда тамоми захираҳои барои баланд бардоштани иқтисоди содиротии кишвар, зиёд намудани ҳиссаи маҳсулоти ниҳии саноатӣ дар ҳаҷми содирот ва аз байн бардоштани монетаҳои маъмурии мавҷуда чораҳои зарурӣ бояд андешид. Яке аз масъалаҳои ҳалталаб дар пешбурди содирот, муаррифи нагардидани маҳсулоти истеҳсоли ватанӣ ва иштироки нокифоя дар намоишгоҳҳои байналмилалӣ мебошад.

Имрӯз дар берун аз кишвар имконияти пайдо кардани маълумоти кофӣ доир ба корхонаҳои саноатӣ ва маҳсулоти аз лиҳози экологӣ тозаи Тоҷикистон маҳдуд аст. Вале нишондиҳандаҳои соҳаи ҷиҳати иҷроӣ бо сифати барномаҳои қабулгардида ханӯз нокифоя буда, корҳо дар самти баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулоти истеҳсоли ватанӣ, татбиқи сиёсати мусоидат ба содирот ва воридотивазкунӣ қонёқунанда нестанд.

Дар 7 соли охир ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ қариб 3 баробар (аз 10 миллиард сомонӣ ба 27,5 миллиард сомонӣ) ва ҳиссаи соҳа дар маҷмуи маҳсулоти дохилии кишвар 5,1 банди фоизӣ (аз 12,6 ба 17,7 фоиз) зиёд гардидааст.

Ҷадвали 2.

ШУМОРАИ КОРХОНАҲОИ МУШТАРАКИ ФАЪОЛИЯТКУНАНДА ДАР ҲУДУДИ ҶУМҲУРИИ ДАР СОЛҲОИ 2013-2019						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ҷумҳурии Тоҷикистон	172	190	221	266	373	641
Вилояти Суғд	19	21	21	21	21	34
Вилояти Хатлон	3	2	1	23	27	29
ш. Душанбе	143	159	190	216	319	507
НТҚ	6	7	8	5	5	78

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон / Агентии омили назди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон / Душанбе, 2018.- 482 с.

Аз соли 2013 то соли 2017 шумораи корхонаҳои муштараки фаъолияткунанда дар ҳудуди ҷумҳурӣ 3,7 баробар, дар вилояти Суғд 1,7 баробар, дар вилояти Хатлон 9,6 баробар, ш. Душанбе 3,5 баробар, НТЧ 13 баробар зиёд шудааст.

Ҳукумати мамлакат дар панҷ соли охир бо ширкатҳои сармоягузори хориҷӣ ва ватанӣ 14 созишномаи сармоягузорӣ чихати ҷалби сармояи мустақим ба маблағи беш аз 14 миллиард сомонӣ ба имзо расонида шудааст, ки бо татбиқи онҳо 20 корхонаи нави истеҳсоли бунёд карда мешавад. [6 с. 5]

То имрӯз дар самти азхудкунии заминҳои нави обёришаванда, барқарорсозии заминҳои аз гардиши кишоварзӣ берунмонда ва рушди соҳаи кишоварзӣ дар минтақаҳои гуногуни кишвар 12 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ дар ҳаҷми қариб 2 миллиард сомонӣ татбиқ гардидааст ва ҳоло чунин лоиҳаҳо ба маблағи 665 миллион сомонӣ идома доранд. Бо вучуди ин, дар ҷумҳури ҳар сол майдони беш аз 40 ҳазор гектар замин дар ҳолати ғайриқаноатбахши мелиоративӣ қарор мегирад.

Аз як китъаи замин гирифтани на як-ду, балки се-чор ҳосил, баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳо ва рушди соҳаи тухмпарварӣ низ аз ҷумлаи масъалаҳои муҳими фаъолияти олимони кишоварзон дар ин самт ба ҳисоб бояд равад. Бо мақсади боз ҳам беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ ва ҳавасмандгардонии соҳибкорони хориҷӣ, ки ба иқтисодиёти Тоҷикистон зиёда аз як миллион доллари амрикоӣ сармоягузорӣ менамоянд, пешниҳод мешавад, ки ба онҳо аз ҷониби Вазорати қорҳои хориҷӣ ва намояндагҳои дипломатии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар раводиди бисёрқаратаи панҷсола дода шавад, омадааст дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон.

Корхонаҳои хурд ва миёна дар деҳот бо як қатор мушкилот дучор меоянд, ба монанди андозҳои баланд, мушкилоти бақайдгирӣ, санҷишҳои бешумори ғайриқонунӣ, коррупсия ва монанди инҳо. Ин мушкилотҳо рушди соҳибкорӣ хурд ва миёнаро дар деҳот ҳамчун як баҳши муқаммалӣ иқтисодиёти миллии мушкил мегардонад. Аз ин рӯ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ татбиқи барномаҳои гуногунро суръат бахшид, ки ҳадафи барқарорсозии минбаъдаи иқтисодиёт тавассути рушди соҳибкорӣ хурд ва миёна ва ташкили ҷойҳои нави корӣ мебошад. [12. с 2]

Аммо, дар ҳоле ки дар кишвар монеаҳои муайян дар рушди соҳибкорӣ хурд ва миёна мавҷуданд, рушди муътадили соҳибкорӣ хурд миёна дар деҳот бидуни пешниҳоди ҳимояи мустақим ва дастгирии давлатӣ, бидуни коҳиш додани фишори андоз, додани қарзҳои имтиёзнок, омӯзиши кадрҳо, бидуни ташкили инфрасохтори иттилоотӣ, паҳн кардани таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ ва хифзи соҳибкорон ғайриимкон аст. Мавҷуд набудани бисёре аз ин шароитҳо дар давраи гузариш ба табдил додани ин соҳтор ба сектори пурсамари иқтисодиёти Тоҷикистон монеа мешавад. [48.с 1]

Барои рушди соҳибкорӣ хурд миёна дар деҳот чунин чораҳои андешидан зарур аст:

1. Ҷорӣ намудани низомии дақиқи андозбандӣ, сода гардонидани расмиёти иҷозатдиҳиву иҷозатномадиҳӣ ва кам кардани шумораи онҳо, ба талаботи замони муосир мутобиқ намудани тартиби пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ ва роҳандозии чораҳои ҳавасмандгардонӣ зарур аст;

2. Барои дастгирии соҳибкорӣ хурд миёна, махсусан, дар соҳаҳои истеҳсоли ва содироткунандагони ватанӣ таъсис додани бонк зарур аст;

3. Бо ин мақсад ва чихати дастрасӣ ба маълумот оид ба номгӯи маҳсулоти содиротӣ ва корхонаҳои истеҳсолкунанда зарур аст, ки портали савдои Тоҷикистон такмил диҳем, корхонаҳои саноатӣ барои муаррифии маҳсулот ва пайдо намудани шарикони хориҷӣ сомонаҳои интернетии худро таъсис дода, ва маҳсулотҳои худро пешниҳод намоянд.

4. Роҳи дигари пешниҳоди маҳсулот барои фурӯш иштирок дар намоишгоҳҳои маҳсулоти саноатӣ дар кишварҳои хориҷӣ ба ҳисоб меравад.

5. Сохтани марказҳои иттилоотӣ дар сатҳи ҷумҳури барои мубодилаи иттилоот, зеро соҳибкоре, ки дар соҳаи кишоварзӣ фаъолият мекунад, ниёз ба иттилоот дар ин соҳа доранд.

Адабиёт

1. Бозоров Ш.Ш. Асосҳои соҳибкорӣ- Душанбе: ЭР-граф, 2018.- 428с.
2. Балдин К.В. Инновационный менеджмент: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений – М.: Академия, 2008. – С.368
3. Нечаев В. И., Парамонов П. Ф. Организация производства и предпринимательской деятельности в АПК: Учебник / В.И. Нечаев, П.Ф. Парамонов / Краснодар: КубГАУ, 2007. - 466 с.
4. Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ» (с.2014, №7, қ.2, мод. 404; с.2015, №3, мод.216)
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26.12.2019
6. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон / Душанбе, 2018.- 482 с.
7. Экономический словарь: Справочное издание / В. И. Нечаев П.В. Михайлушкин- Краснодар:Атри, 2011.- 464 с.

АННОТАЦИЯ
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
ЯВЛЯЕТСЯ ВАЖНЫМ ФАКТОРОМ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН

Данная статья посвящена способам увеличения государственной поддержки МСП в сельской местности Таджикистана. Исследования показали, что малое и среднее предпринимательство в сельской местности Республики Таджикистан играет важную роль в развитии национальной экономики. Малый и средний бизнес вносит значительный вклад в решение многих экономических и социальных проблем. В данной статье представлены современные методы развития национальной экономики в современных условиях, повышения конкурентоспособности, способы создания бизнес-механизмов, инвестиций, развития субъектов предпринимательства. Государство тратит огромные финансовые и производственные ресурсы, способствует развитию конкурентной среды, играет ключевую роль в развитии ключевых экономических и социальных секторов.

ANNOTATION
TATE SUPPORT FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IS AN IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT
OF AGRICULTURE IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

This article is about the success of the state of suburban suburbs. Isolated by the fact that the Republic of Tajikistan is in a position to play the role of a national economist. Business in small and medium-sized businesses in the emerging economy and social problems. In the present method of development of national economies in the modern methods, the development of competitiveness, the creation of business mechanisms, investment, development of subjects. Expanding financial resources and prospective resources, developing competitive competitors, defeating the key role in the development of key economic and social sectors.

Key word: entrepreneurship, state regulation, sales, competitiveness, capital, export, gross domestic product, investment, banking system.